

Příklady participace veřejnosti na prezentaci a uchování kulturního dědictví

Petr Hudec, Národní památkový ústav, Kroměříž

Tak jako naše společnost usiluje o demokratické zřízení, prosazují se demokratické principy i do způsobů prezentace a uchování dědictví minulosti. Jakkoli nezastupitelná je v tomto úsilí expertní složka (restaurátoři, pracovníci památkové péče či muzei a galerií), ukazuje se, že je nezbytné do tohoto procesu přizvat také laickou veřejnost!¹¹ Podobně jako je dnes ekologie tématem celé společnosti a nikoliv pouze členů Svazu ochránců přírody. Z tohoto hlediska má česká památková péče vůči společnosti určitý dluh.¹²

Jak prokázal v našem prostředí projekt *Památky nás baví*, jedním z nejúčinnějších způsobů, jak zkvalitnit péči o kulturní dědictví, je realizace edukačních programů v historickém prostředí.¹³ Předmětem edukace přitom nemusí být z metodologického hlediska pouze kulturně-historická složka. Jak uvádí Aleš Filip, dílo není pouze projevem *ars*, ale také *techné*, technické dovednosti.¹⁴ S ohledem na zaměření *e-Monumentality* se tedy nyní věnujeme čtyřem příkladům z prostředí kroměřížských památek UNESCO, které přinesly veřejnosti příležitost rozvíjet své znalosti a dovednosti právě v oblasti řemeslných postupů.

WORKSHOP MOZAIKOVÁNÍ V OSMISTĚNU

Součástí Rotundy Květné zahrady jsou místnosti s tzv. kamínkovými mozaikami. V nedávné době prošly náročnou obnovou, kterou provedl restaurátor Jindřich Plotica.¹⁵ Ten byl současně vyzván, aby následně vytvořil repliku výřezu kamínkové mozaiky pro účely prezentace jednotlivých technologických vrstev. Dále pak vyhotovil sadu sádrových odlišk štukové výzdoby Rotundy a zámecké sala terreny, které doplnil volně modelovanými, jednotlivými plody (např. kdoule, dýně, granátové jablko). Všechny repliky přinesly příležitost haptického zakoušení návštěvníky památky a to včetně nevidomých.¹⁶ Současně tyto počiny inspirovaly realizaci workshopů.

První z nich se uskutečnil přímo v Rotundě Květné zahrady v bezprostředním kontaktu s uměleckou výzdobou a byl nazván Mozaikování v osmistěnu. Zúčastnili se jej rodiče a děti sdružující se v Mateřském centru Klubíčko. V úvodu programu lektor seznámil jeho účastníky s historií a charakterem Rotundy s akcentem na místnosti s kamínkovými mozaikami.

Obr. 1 Kroměříž, Rotunda v Květné zahradě – workshop Mozaikování v osmistěnu (replika části kamínkové mozaiky umožňuje prezentovat technologické vrstvy a přináší haptickou příležitost). Foto: Petr Hudec

Obr. 2 Kroměříž, Rotunda v Květné zahradě – workshop Mozaikování v osmistěnu. Foto: Petr Hudec

Představil jim techniku jejich tvorby a pozval je do improvizovaného ateliéru přímo ve stavbě. S ohledem na cílovou skupinu byla technologie zjednodušena. Každý účastník obdržel dřevěný rámeček s plným pozadím v ploše. Následně bylo rozmícháno stavební lepidlo, které si účastníci programu nanесли do plochy rámečků. Někteří z nich na základě doporučení realizovali i přípravnou kresbu. Poté vtlačovali do plochy kamínky bílé a černé barvy. Výsledná díla pak byla prezentována v kontextu originální výzdoby Rotundy. Možnost tvorby mozaik v historickém prostředí (v kontaktu s originálem) byla pro účastníky programu velmi lákavá a s programem vyjadřovali velkou spokojenost. Zejména chlapci ocenili možnost míchat maltu a nanášet ji na podkladní plochu. Pestrá skladba účastníků programu potvrdila, že aktivita je vhodná pro různé věkové kategorie. Krása vytvořených děl krátce vystavených v kontextu barokních originálů předčila očekávání.¹⁷¹

Obr. 4 Arcidiecézní muzeum Kroměříž, výstava Pod kůží Marsya – workshop Tvorba modelů štukové výzdoby (model štukové výzdoby umožňuje haptickou zkušenost na rozdíl od originálu). Foto: Petr Hudec

WORKSHOP TVORBA MODELŮ ŠTUKOVÉ VÝZDOBY

Příležitost realizovat další workshop přinesla skutečnost, že pan Jindřich Plotica vytvořil v rámci procesu tvorby modelů štukové výzdoby také formy pro odlitky. Další formy ještě zhotovil restaurátor Jiří Miláček. Ten byl požádán o vyhotovení repliky záhonové lemky, která byla nalezena archeologem Jiřím Janálem v Květné zahradě.

S ohledem na náročnost techniky byl tento kurz na rozdíl od předchozí akce nabídnut dospělým a uskutečnil se jako doprovodná aktivita výstavy *Pod kůží Marsya*, která v roce 2017 připomněla osobnost restaurátora Františka Sysla.¹⁸¹ Vedl jej pracovník Arcidiecézního muzea v Kroměříži Jiří Miláček. Vlastní práci předcházela návštěva zámecké sala terreny

Obr. 3 Arcidiecézní muzeum Kroměříž, výstava Pod kůží Marsya – workshop Tvorba modelů štukové výzdoby. Foto: Petr Hudec

s bohatou štukovou výzdobou z druhé poloviny 17. století. Po krátké teoretické přípravě se účastníci kurzu pustili do práce a zhotovili si sádrové odlitky štukové výzdoby.¹⁹¹ Realizace kurzu přinesla jeho účastníkům nejen dovednost zhotovit složitější odlitek s využitím prostorové formy, nýbrž dala jim také – dle jejich vyjádření – „nové oči“ pro vnímání prvků štukového dekoru v historickém prostředí.

WORKSHOP ZLATÉ RUČIČKY

Třetí z workshopů konaný opět v návaznosti na výstavu *Pod kůží Marsya* byl zaměřen na osvojení si dovednosti zlacení. Byl určen dětem a mládeži a opět jej vedl odborný lektor Jiří Miláček. Po prohlídce části zámku, při níž byla věnována pozornost technice a formám zlacení, se účastníci programu odebrali do malého ateliéru, kde se pustili do zlacení papírových tácků na uzenu, popřípadě jiných předmětů, které si sami přinesli. Z časových důvodů lektor nanesl již den předem na rámy určené ke zlacení podkladový nátěr.

Účastníci programu tedy mohli hned po příchodu nanést na rámy pokládací mléko a po půlhodinové technologické pauze se pustit do zlacení. Z finančních důvodů byla pro zlacení volena imitace plátkového zlata – metal. Po nanesení plátek zlata byly odstraněny přebytečné části štetěčkem. Na závěr byla pozlacená plocha opatřena ochrannou vrstvou slabého roztoku šelaku rozpuštěného v lihu.¹⁹¹

PARTICIPACE JAKO VÝCHODISKO

Na závěr příspěvku se vraťme k tezi formulované v úvodu, že prezentace a uchovávaní dědictví minulosti by nemělo být jen záležitostí expertní skupiny. Do diskuse i praktického ověřování procesu záchrany uměleckého díla se pokusili spoluautoři výstavy *Pod kůží Marsya* vtáhnout veřejnost prostřednictvím příležitosti dotvářet torzálně upravený sádrový odlitek¹⁹¹ busty římského vojevůdce Gaia Maria situovaný do výstavního prostoru s originály restaurovaných děl. Připojený dialogicky pojatý panel měl návštěvníky výstavy motivovat

Obr. 5 Arcidiecézní muzeum Kroměříž, výstava *Pod kůží Marsya* – workshop Zlaté ručičky. Foto: Petr Hudec

k adekvátní volbě „restaurátorského postupu“. Mohli tedy buď dílo ponechat v podobě, jak se k dnešnímu dni nachází a pouze jej očistit (přístup blízký konzervaci), dotvořit jej tak, aby se co nejlépe podobal době svého vzniku (restaurování) nebo jej dokonce tvůrčím způsobem doplnit (pozice blízká renovaci).¹²¹ Panel současně naznačil, jak složitá diskuse se může nad způsoby záchranu díla vést a že přes snahu formulovat obecné principy je nutné zvažovat každý jednotlivý případ [viz obr. 7].

Uvedené příklady participace veřejnosti na prezentaci a způsobech uchování dědictví minulosti naznačují, že pokud má expertní skupina (pracovníci památkové péče, muzeí a galerií, restaurátoři) ve své práci partnery, jejich úsilí je trvale udržitelné.

Obr. 6 Arcidiecézní muzeum Kroměříž, výstava Pod kůží Marsya – torzálně upravený sádrový odlitek busty Gaia Maria (chybějící detaily sochy se staly pro návštěvníky pozváním k jejich doplňování). Foto: Petr Hudec

1 | Srov. Graham Fairclough, *New Heritage, an Introductory Essay: People, Landscape and Change*, in: Graham Fairclough – Rodney Harrison – John H. Jameson – John Schofield (ed.), *The Heritage Reader*, Abington 2008, s. 297–312.

2 | Srov. Václav Cílek, Přivázat se ke katedrále: O rozdílu mezi památkáři a ekology, in: *Dýchat s ptáky*, Praha 2008, s. 217–218.

3 | Srov. Hana Havlůjová et al., *Památky nás baví: Katalog výstavy k projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR*, Praha 2014.

4 | Aleš Filip, Metodologie dějin umění a potěšení z památek, in: Hana Havlůjová et al., *Památky nás baví: Katalog výstavy*, Praha 2014, s. 40. Ideálem je pochopitelně spojení těchto metodologických přístupů, což autor nazývá pojmem *syntéze*. Ibidem, s. 42.

5 | Jindřich Plotica, *Restaurování mozaik v Rotundě Květné zahrady Kroměřížského arcibiskupského zámku* (restaurátorská zpráva), Brno 2014.

6 | Hana Havlůjová – Petr Hudec – Květa Jordánová – Martina Indrová et al., *Památky nás baví 5: Objevujeme kulturní dědictví bez bariér*, Praha 2015, s. 132–139.

7 | Srov. Petr Hudec, Hana Havlůjová (edd.), *Památková edukace v historických zahradách a parcích: Příklady dobré praxe*, Praha 2018, s. 222–225.

8 | Výstavu uspořádal Národní památkový ústav ve spolupráci s Muzeem umění Olomouc. Simona Jemelková (ed.), *Pod kůží Marsya: restaurátor a malíř František Sysel (1927–2013)*, katalog výstavy, Kroměříž 2017.

9 | K technice štuku viz např. Ludvík Losos – Miloš Gavenda, *Štukatérství*, Praha 2010.

10 | K technice zlacení viz např. Ludvík Losos, *Pozlacení a polychromie*, Praha 2005.

11 | Jednalo se zejména o chybějící špičku nosu a jeho kořene, části ušního laloku, líce, nadočnicového oblouku a brady.

12 | Přestože, či protože byla příležitost tvůrčím doplňování díla pro návštěvníky nej-lákavější (např. přidat soše rohy, či nos jako okurku), panel se snažil korigovat jejich volbu a upozornit, že tento přístup může být za hranicí snahy o záchranu uměleckého díla a že může vést nikoliv k jeho zhodnocení, nýbrž poškození či zničení.

3 + 1 způsobů, jak přistoupit k záchraně uměleckého díla

Restaurování (z franc. *restaurer*, obnovit) znamená záchranu a odbornou opravování uměleckých děl.

Jak přistoupit k záchraně nějakého konkrétního uměleckého díla, je třeba zvážit v každém jednotlivém případě.

NECHAT!

Považujete tuto bustu za originální dílo dochované z období antiky či jedinečný výtvor nejvyšší sochařova génia? Pak lze doporučit konzervator přístup. Konzervace je uzavření současného stavu památky a zabránění dalším změnám. V tom případě, prosím, jen jemně šetrněkem oprášíte a v rukavičkách, prosím, ním případně nedoplňujete chybějící části.

DOPLNIT!

Postřehnete-li sochy chybějící části a myslíte si, že jen po jejich doplnění bude socha působit jako celistvé, dokonalé umělecké dílo? Pak zvolte restaurátorský přístup. Vyvíjejte sochařskou kresbu a doplňte chybějící části tak, aby se výsledek co nejvíce blížil vzezření uměleckého díla po jeho vzniku. Restaurování tedy bude ustávit a obnovit původního stavu sochy a umocnit její umělecké hodnoty.

REKONSTRUOVAT!

su nebo vobrazení. Pak by bylo možné poněkud na rekonstrukční přístup. O způsobu provedení rekonstrukce by pak rozhodlo zejména to, jak kvalitní informace byste mohli využít. Pokud by byla k dispozici fotografie, lze vytvořit velmi přesnou repliku. Odtud již účelem by stalo rekonstruovat podobu sochy jen na základě dochovaného popisu nebo podobných antických bust.

ZMĚNIT!

m způsobům záchranu uměleckého díla. Přesto je možné k němu za určitých okolností přistoupit, třeba když stavíte Samtini přestavě gotický strop v duchu „barokní geny“. Cenné střeby dochovaného uměleckého díla se zachránit, pokud se stanou součástí díla nového. Jde o to najít vhodné umělecké formy, které budou respektovat hodnotu originálu a zároveň ho učí svou součástí dnešní kultury. Ovšem v případě sochy, která je předmětem našeho zájmu, bychom interpretaci přístupu zvolili snad jen v případě, že bychom si povolení za bezecný sádrový odlitek. Stane se busta mimoděnou teprve všim uměleckých vládom? Smlie do toho!

Můžete si to teoreticky i prakticky vyzkoušet na bustě římského vojevůdce Gaia Maria.

Jak vidíte, restaurátor ani jeho partneři v dialogu (vlastník, pracovník památkové péče či muzea) to nemají při rozhodování jednoduché.

Obr. 7 Arcidiecézní muzeum Kroměříž, panel z výstavy Pod kůží Marsya. Repró: Muzeum umění Olomouc